

APROXIMACIÓ A LA TOPONÍMIA CATALANA A TRAVÉS DE LES CANÇONS

Carla González Collantes

INTRODUCCIÓ

L'estudi dels noms de lloc i del seu origen ens permet conèixer l'evolució de la llengua així com de l'entorn en el qual s'ha parlat durant anys i panys. Així doncs, gràcies als topònims, podem conèixer com era el nostre país abans que nosaltres hi arribéssim. Efectivament, els noms de lloc ens parlen de vells oficis, de vegetació antiga, de costums i creences oblidats, de fauna i flora extingides... D'una altra banda, val a dir que la toponímia moderna també serveix per a establir la localització concreta i la grafia correcta dels noms de lloc. En unes altres paraules: la toponímia avui dia esdevé un servei cartogràfic i lingüístic d'utilitat notable.

Les persones que es dediquen a l'estudi de la toponímia s'encarreguen de descobrir, registrar i classificar aquests noms. També en cerquen l'origen i n'analitzen l'evolució, n'aclareixen el significat més primitiu i, finalment, en regulen l'ús correcte, ço és, estableixen la forma correcta en què els hem de pronunciar i escriure. Així doncs, la tasca que fan és, sens dubte, ingent i valuosa. Ara bé, aquesta feina roman inacabada si no s'aconsegueix difondre-la socialment.

Els topònims formen part del nostre patrimoni cultural, ens parlen de qui hem sigut i de qui som. Són, en definitiva, un signe d'identitat que cal preservar. Josep Laporte i Salas, expresident de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), adreçava al lector aquestes reveladores paraules al pròleg del *Nomenclàtor de toponímia major de Catalunya*:

«La toponímia és el signe d'identitat més palès de les nostres terres, que, a més, incorpora una gran informació lingüística i històrica en general, i que conté un valor estètic considerable, que permet qualificar-la de veritable poesia fòssil. Els noms de lloc, doncs, esdevenen un patrimoni cultural col·lectiu que tenim l'obligació de preservar i transmetre a les generacions futures, i sobretot de procurar que no siguin anomenats per noms forasters, sovint postissos o banals, o que reflecteixen una voluntat de substitució cultural com la que s'ha produït en la denominació de les vies públiques, nuclis de població i municipis durant els règims polítics especialment hostils a la nostra llengua que hem hagut de patir.»

AGENTS NORMATIVITZADORS

Els embats que ha patit el català al llarg dels segles també han afectat els noms amb què distingim els llocs. Així doncs, a l'hora de normativitzar el català també s'han hagut de normativitzar molts topònims que, per influència del castellà, havien perdut la genuïtat gràfica i fonètica.

De referència obligada pel que fa a la normativització dels topònims és l'aportació de l'IEC, en tant que ens normatiu del català. La Secció Filològia va participar en l'elaboració del *Nomenclàtor oficial de la toponímia major de Catalunya*, publicat per la Generalitat de Catalunya, que va veure la llum l'any 2003. És una obra que recull gairebé 40.000 topònims oficialitzats i que, d'acord amb la Resolució 563/V del Parlament de Catalunya, de 7 de maig de 1998, ha de ser una obra de referència per a l'edició de cartografia, retolació, guies de viatge i altres productes informatius. Aquesta publicació es compon de dues parts: en primer lloc, un bloc de fulls municipals agrupats per comarques, amb la cartografia del municipi com a eina bàsica de localització, a més d'altres informacions complementàries i, en segon lloc, un índex toponímic format per una llista alfabètica de topònims amb les dades de tipologia i localització. D'una altra banda, l'IEC també ha publicat diversos documents normatius d'interès: "Topònims de les Illes Balears", "Llista dels noms dels municipis del Principat", "L'ús de l'article en el nom de les comarques del Principat", "Sobre toponímia", etc.¹

Paral·lelament a la tasca desenvolupada per l'IEC, i deixant de banda si al català li cal (i li convé) més d'un ens normatiu de la llengua, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) va presentar, l'octubre de 2009, el *Corpus Toponímic Valencià*, un treball de la Secció d'Onomàstica en què han col·laborat més de 250 enquestadors. Es tracta d'una obra, de dos volums, que arreplega més de 50.000 topònims i que té com a objectiu ser el referent que facin servir les administracions públiques i la societat valenciana. Ara bé, val a dir que, malauradament, l'administració pública valenciana sovint posa pals a les rodes per tal d'avançar cap a la normalització lingüística (i, per tant, cap a la normalització dels topònims). En efecte, al País Valencià, segons l'Estatut d'Autonomia i la Llei d'Ús del Valencià, la competència per assenyalat la correcta utilització dels topònims públics correspon al govern de la Generalitat. Els topònims valencians poden canviar de denominació, sempre que ho demanen els ajuntament afectats i si el govern s'hi avé, per tal d'adoptar la forma única en valencià o bé bilingüe. Per mitjà del Decret 236/1999 de la Comunitat Autònoma Valenciana, de 23 de desembre (publicat al BOE núm. 40, de 16 de febrer de 2000), s'aprova l'alteració del nom d'alguns municipis per "la forma tradicional en valencià". És el cas de Llocnou d'en Fenollet, Sant Joan d'Alacant, Crevillent, la Vall de Laguard, Benigembla, el Palomar i Càrcer. El BOE núm. 285, de 28 de novembre, publica el Decret 150/2001, de 5 d'octubre, pel qual s'aprova el canvi de denominació del municipi de San Jorge per la forma bilingüe de Sant Jordi/San Jorge. El BOE núm. 296, d'11 de desembre, publica el Decret 151/2001, de 5 d'octubre, pel qual s'aprova el canvi de denominació del municipi de Rotglá y Corberá per la forma en valencià Rotglà i Corberà, i també el Decret 152/2001,

¹ Aquests documents es poden consultar en línia a través de l'enllaç següent del web de l'Institut d'Estudis Catalans: <http://www.iec.cat/gc/ViewPage.action?siteNodeId=637&languageId=1&contentId=-1>.

de la mateixa data, pel qual s'aprova el canvi de denominació de Villavieja per la forma valenciana la Vilavella².

AGENTS NORMALITZADORS

Ara bé, els topònims, una vegada normativitzats, cal normalitzar-los. Com veurem, hi ha uns quants agents normalitzadors: les administracions, els mitjans de comunicació, els centres d'ensenyament (escoles, instituts, universitats)... A aquests agents, al nostre parer, fóra bo afegir-ne uns altres de qui ben sovint no es recorda ningú: els músics.

En primer lloc cal recordar que l'administració té molt a veure amb la difusió dels topònims, és a dir, amb la seva normalització. D'aquesta depèn l'aprovació de decrets i lleis, com ara el Decret 36/1988, de 14 d'abril, pel qual es publiquen en el BOCAIB les formes oficials dels topònims de les Illes Balears, posteriorment modificat (amb Decret 50/1988, de 12 de maig, en virtut del recurs interposat per l'Ajuntament de Son Servera), ampliat (amb el Decret 61/1990, de 31 de maig) i modificat (amb el Decret 2/2004, de 16 de gener).

En segon lloc, tampoc no podem ni oblidar ni menystenir iniciatives com ara l'exposició "Mots amb arrels: els noms de lloc ens parlen", organitzada per la Comissió de Toponímia de Catalunya juntament amb la Fundació Caixa Sabadell. L'exposició es va poder visitar al Palau Robert de Barcelona de l'11 de febrer al 3 d'abril de 2005 i tenia, com a objectiu principal, convidar «el visitant a conèixer i preservar la toponímia del Principat» i alhora, donar compte «de la gran varietat i riquesa dels topònims d'aquest territori; uns topònims, per exemple, que reflecteixen les característiques de l'indret al qual donen nom i que ens informen del substrat humà d'aquesta terra, val a dir, de la gent de procedència diversa que s'hi va establir en èpoques passades³». A més de l'exposició es va elaborar material interactiu amb informació molt completa sobre la toponímia, els estudiosos que s'hi han dedicat i s'hi dediquen, etc. Aquest material està disponible a Internet⁴.

2 Amb tot, en el cas valencià, i tal com denuncia l' Informe sobre toponímia menor en municipis valencians , aprovat al ple del Consell Valencià de Cultura (CVC) el 27 d'abril de 2009, és preocupant la inexistència d'una «normativa que deture o impedisca la proliferació de topònims estranys al territori i a la llengua pròpia de cada zona. La casuística d'alteracions alienes a la realitat social, lingüística i històrica és múltiple i variada, tant en la zona valencianoparlant com en la castellana». D'exemples, l'informe en cita uns quants: el Pla de Sant Cristòfol, a Alberic, que als rètols apareix com a Urbanización San Cristóbal; la Font del Gerro, a Paterna, que ha esdevingut Polígono de la Fuente del Jarro; el riu dels Ullals o Verd, a la Ribera del Xúquer, retolat amb el nom Río Verde, etc. Els membres del CVC consideren que aquestes modificacions toponomàstiques «no solament influeixen en una correcta transcripció del mot primitiu sinó en la pròpia consideració històrica i social que les denominacions tenen en les comunitats». Per tot això, entre més propostes, el CVC aconsellava el Govern valencià de generar «un inventari de toponímia valenciana [] per tal que servís per a l'ús autonòmic però també per a la documentació o cartografia que puga realitzar-se més enllà». Aquest inventari, el de l'AVL, es va publicar uns quants mesos després de fer-se pública aquesta demanda. Ara bé, el govern de la Generalitat Valenciana (que ha endegat poques iniciatives a favor d'un procés real de normalització lingüística i, en canvi, moltes en contra) continua sense normalitzar-los. Un exemple ben clar és la proliferació de cartells en què els topònims apareixen en castellà, fins i tot en les zones on la població és majoritàriament valencianoparlant.

3 Mots amb arrel : una exposició sobre els noms de lloc, notícia publicada a VilaWeb el 7 de març de 2005.
<http://www.vilaweb.cat/www/diariescola/noticia?id=968658>.

4 Web de l'interactiu fet a partir de l'exposició Mots amb arrel que té la finalitat de donar a conèixer la riquesa toponímica de les nostres contrades: <http://www.gencat.cat/toponimia/motsarrels.htm> [Darrera consulta: 24 de març de 2009].

Aquesta mena d'iniciatives, paral·leles a l'aprovació de decrets i lleis, a la publicació de llibres i a la retolació, també ajuden, i molt, a difondre la toponímia catalana. Però la responsabilitat i el deure de difondre els nostres topònims no és només de l'administració. Els mitjans de comunicació també hi tenen un paper destacable en tant que agents de normalització lingüística. Aquests han de ser rigorosos a l'hora d'escriure i pronunciar els topònims que conformen la geografia catalana. Val a dir, a mode de crítica i d'incís, que ben sovint els mitjans de comunicació no són prou curosos. A Ràdio Nou i Canal 9, per posar un exemple paradigmàtic de dues emissores públiques que fan la feina malament, sovintegen les formes castellanes dels topònims valencians (*Castelnovo* per *Castellnou*, *Orihuela* per *Oriola*, *Segorbe* per *Sogorb*, *Benagéber* per *Benaixéver*, etc.). També podem sentir, malauradament amb una freqüència elevada, com es pronuncien alguns topònims valencians amb una fonètica ben poc genuïna: *Cas[s]nos* per *Casinos*, *B[u]rriana* per *Borriana*, *More[i]a* per *Morella*, *Al[s]ira* per *Alzira*, etc.

En aquesta tasca de difusió de la toponímia també han de col·laborar els ensenyants. Cal recordar que els centres d'ensenyament (des de les escoles bressol fins a les universitats) són claus per a la normalització del català, tal com explica Enric Larreula:

«Un dels estaments professionals més sensibles als intents de substitució o normalització lingüística és el dels mestres, professors i ensenyants en general, ja que per les característiques específiques de la seva professió, en contracte lingüístic permanent amb els grups socials més joves, i formadors com són o poden ser de consciències, actituds i aptituds lingüístiques, és un dels estaments damunt del qual es tendeix a considerar que recau amb major força la responsabilitat perquè aquesta planificada substitució, o normalització lingüística, es pugui dur a terme d'una manera eficaç⁵» (2001, 356)

Com que és responsabilitat dels mestres i professors ensenyar l'alumnat la normativa catalana així com la varietat estàndard de la llengua, també ho és, per consegüent, ensenyar-los la manera correcta d'escriure i pronunciar els noms de lloc. Però els docents no haurien de vetllar només per la normativa, sinó també perquè l'alumnat conegués tants topònims com fos possible, sobretot d'aquells que formen part de la seva realitat immediata, del seu entorn més proper.

Ara bé, a més de tots els agents implicats en la difusió i l'ús normatiu dels topònims catalans, a l'hora de difondre'ls, hi ha uns altres "agents" que pensem que no s'han tingut suficientment en compte, tal com apuntàvem en la introducció. Ens referim als músics i al seu llegat: el (nostre) patrimoni musical. En efecte, les cançons (les que conformen el nostre cançoner popular i les compostes més recentment) són una font per conèixer el conjunt de topònims que trobem arreu dels Països Catalans. I no només per conèixer-los, sinó també per saber com cal que els escrivim i com cal que els pronunciem. Si fem una cerca exhaustiva hi trobarem no pocs noms de muntanyes, turons i valls; d'illes i illots; de barrancs, rius i fonts; de comarques, pobles i ciutats. Les cançons són, doncs, una font (riquíssima) per a conèixer

5 LARREULA, Enric (2001): Ensenyament. Un àmbit lingüístic estressant per excel·lència, dins de Dolor de llengua. València: 314.

els nostres topònims.

Així doncs, als agents que contribueixen a la difusió dels topònims catalans (administració, mitjans de comunicació, ensenyament), podem afegir-hi també els músics del nostre país. Al cap i a la fi, la música també és una eina de normalització lingüística⁶ atès que, si volem que el català sigui una llengua normalitzada, aquesta hauria d'estar present en tots els àmbits. I un d'aquests és el musical, sobretot si considerem com és de necessària i rellevant la música al si de la societat. Ho expliquen amb molt bones paraules Joan-Elies Adell i Jaume Radigales⁷:

«La música és moltes coses a la vegada. És una forma d'art, però també és un producte econòmic. És un element bàsic per a l'educació de les persones, però també un mitjà de comunicació i una presència fonamental en moltes activitats de lleure i d'entreteniment. Fem ús de la música amb objectius diferents: per evitar el silenci o per tenir una experiència estètica; perquè ens faci companyia mentre realitzem tasques quotidianes o per aïllar-nos del nostre entorn mentre viatgem en transport públic; per divertir-nos o per gaudir d'una immersió sensorial i afectiva profunda. La música, doncs, pot ser una activitat solitària o una celebració col·lectiva, pot adreçar-se a la sensibilitat i a l'intel·lecte, o apel·lar al cos i al seu físic.» (2009, 9-10).

TOPONÍMIA I CANÇONS

A continuació el lector trobarà un recull d'un bon nombre de cançons⁸ que ens fan passejar per la nostra geografia, que ens permeten (re)descobrir-la, que ens dibuixen el nostre país. Cançons amb què (re)conèixer els topònims catalans, de nord a sud i d'est a oest. Cançons escrites a València, Barcelona, Alcoi, Girona, Xàtiva, Palma, Solsona, Pego... Cançons que s'han sentit, se senten i se sentiran pertot arreu dels Països Catalans (i més enllà).

“AP79” (Òscar Briz)

Marxe sobre rodes,/creue llomes junt a platges.//Des de l'horitzó el sol del matí/
s'escampa sobre un cel diví.//Núvols m'acompanyen cap al nord.//El vent no bufa fort./
potser hi haurà sort.//Entre sendes, masos i camins/creixen garrofers i pins.//Les sulsi-
des dels barrancs/ evoquen temps de pluja i fangs.//Creue el **delta de l'Ebre** cantant.//Les
aus van emigrant./ les hores van passant./van passant.//Només mire el que em convé
mirar/als dos costats de l'AP7.//La **Mediterrània** és el meu llar./es troba al llarg de

6 Vegeu: GONZÁLEZ COLLANTES, Carla (2008), Una llengua musicada. Palma, Documenta Balear.

7 ADELL, Joan-Elies/RADIGALES, Jaume (2009), (Des)acords. Música i músiques als Països Catalans (1975-2009). Vilanova i la Geltrú: Argumenta.

8 La transcripció de les cançons ha estat feta respectant les versions que faciliten els autors als seus webs, discs compactes, etc. No

s'hi han fet, doncs, correccions de cap tipus.

9 *Asincronia* (Ventilador Music, 2008).

l'AP7.//Allà baix un Euromed/es perd dins d'un túnel estret.//Passe **Tarragona**/a una hora de **Barcelona**.//El **Pont del Diable** em mostra el lloc/com per fer-me recordar/tot el que ja no som.//Les vinyes verdes del **Penedès**/em fan pensar en **França**.//El paisatge encara és bell/com el d'una antiga estampa.//Cada colp que viatge cap al nord/el lligam es fa més fort.//I trobe que tinc sort,/tinc molta sort.//Només mire el que em convé mirar...

“Lloc 2”¹⁰ (Feliu Ventura)

Tornar al meu carrer,/trobar la mateixa gent,/udolar com un gos perdut,/a la porta de casa.//Entrar al mateix bar,/seure, on soliem, junts.//I, entre converses de fum,/la cervesa de sempre.//Em queixe però sé/que no ho vull diferent.//Tornar a la meua ciutat,/deixar l'estació de trens,/visitar l'Antic Hospital/i la plaça Sant Jaume.//Pujar al **Bellveret**,/passejar Albereda avall,/beure a la font del Lleó/a prop d'on vaig nèixer.//Passejar pels menuts carrers/de la **Xàtiva** que més vull,/emblanquinats i amb balcons/forjats amb els segles.//Voldria tornar a obrir/la finestra que duc al pit,/deixar entrar els sons,/d'una música lenta.//Tornar, tornar a la, tornar a la mà, tornar a la mateixa.//Tornar, tornar a la, tornar a la mà, tornar a la mateixa mà...

“Alacant per Interior”¹¹ (Feliu Ventura)

A voltes necessites la cançó/quan vols estar despert, alerta i sobri/anant cap a **Alacant** -per interior-/on diuen que has guardat tots els teus codis.//Quan ella t'acompanya no et sents nu,/vas construïnt amb ella un nou paisatge.//La brúixola que et marca -com ningú-/dreces per a fer curt el llarg viatge.//S'obri el cel allà on comença l'horitzó,/tot es mou sota els núvols.//S'obri el cel allà on comença l'horitzó,/roba al vent la força per a anar més lluny.//**València** necessita una cançó/per a recuperar el vell somriure/de quan senyorejava sobre el món/amb una ment desperta, alerta i lliure.//Dormida sota dècades d'asfalt,/jugada -com la història- sense regles,/hereva del dolor d'un temps malalt,/on cauen en l'oblit les veus i els segles.//S'obri el cel allà on comença l'horitzó,/tot es mou sota els núvols.//S'obri el cel allà on comença l'horitzó,/roba al vent la força per a anar més lluny.//Octubre necessita una cançó/com un senyal ocult o una consigna.//Camine a les palpentes pels racons/d'una ciutat desperta, alerta i digna.//Les places -a parir-/infantaran/un dia nou i una nova esperança.//La calma dels carrers arribarà/quan trobe l'equilibri la balança.//S'obri el cel allà on comença l'horitzó,/tot es mou sota els núvols.//S'obri el cel allà on comença l'horitzó/roba al vent la força per a anar més lluny.//A voltes necessites la cançó...

10 *Barricades de paper* (Propaganda pel fet!, 2003).

11 *Alfabet de futur* (Propaganda pel fet!, 2006).

“Més lluny”¹² (Obrint Pas)

Recurrent el temps que ens ha tocat viure,/burlant fronteres que ens han imposat.//Pels camins que uneixen la memòria/i aclareixen la veritat.// Per la **Marina, la Ribera, Vall d'Albaida, la Safor/de la Plana al Vinalopó**, i el **Maresme** i l'**Osona**, les Illes i el **Penedès**,/com el **Vallès** no hi ha res!//Mira, mira si hem recorregut terres/que hem anat fins a **Felanitx**,/a **Manacor** i a l'**Alcúdia**/a **Sóller, Sant Francesc** i ací.// Mira, mira si hem recorregut terres/que hem anat fins a **Pedreguer**,/Vall de **Laguard**, la **Vall de Gallinera**,/a la **Font, Pego** i ací.//On tour.// Recorrent els front del meu temps.//On tour.//Amb la revolta traçada en la ment.//On tour.// Per les rutes de la memòria//On tour.//La geografia escrita en la gent.//Més lluny./haurem d'anar més lluny.//Més lluny,/més lluny que el demà.//Més lluny,/lluitant per a aconseguir.//Més lluny,/un futur per a tu i per a mi.

“Tornar a casa”¹³ (Obrint Pas)

Torne a casa i per la finestra/veig el món que vaig estimar,/i els paisatges de la tempesta/boscors cremats arran del mar.//A **Perpinyà**, cap a **València**,/perseguint l'última llum,/la meua terra comença/i es dibuixa dins els ulls.//Tornem a casa!/I en la freqüència del meu cor,/bategant sense parar,/la cançó d'una revolta/que no podran aturar!//I als altaveus dels nostres cors/ressonant sense parar,/la cançó de la revolta/que ja no es pot aturar!//Torne a casa i per la finestra/veig la terra on em vaig criar,/transvasaments de la tristesa/l'oblit d'alta velocitat.//Per **Alacant**, cap a **València**,/perseguint l'última llum,/la meua terra comença/i es dibuixa dins els ulls.//Tornem a casa!/I en la freqüència del meu cor...

“El meu poble Alcoi”¹⁴ (Ovidi Montllor)

Té costeres i ponts,/música de telers;/té muntanyes que el volten/i li donen fonder.//Allí fan ser un riu/aigües brutes de fàbriques;/allí fan nàixer boira/del fum brut sense ales.//Eiximeneres trauen/en prova de treball/d'un poble que l'ofeguen/i que no mataran:/el meu poble **Alcoi**.//Poble d'història d'homes/que han volgut llibertat;/poble tossut i obert,/carrancs, clavillat.//Com un gall matiner/canta i alça la cresta,/com si el seu horitzó/fóra fora finestra.//Hi ha també un raconet/que només el sé jo,/ple de flors a l'estiu,/ple de flors a l'hivern.//El meu poble **Alcoi**.//Allí hi ha un campanar/que en guerra el van tombar/i que després l'han fet/calcat com era abans.//Per vergonya de tots/i beneït pel clero;/la vergonya de fer-te/anar al teu enterro.//I encara té una **Font**

12 *Terra* (Propaganda pel fet!, 2002).

13 *La Flama* (Propaganda pel fet!, 2004).

14 *Verí good* (Dahiz Produccions, 2000).

Roja i fresca tostemps;/com ella dóna vida/la primavera mou/al meu poble **Alcoi**.// Allí fan unes festes/que a molts els dura un any/i que altres les esperen/sense pensar en el sant.//Són moros i cristians/que el cafè els fa germans;/sempre perden els moros/i guanyen els cristians.//Tants amos, tants obrers,/tan dolç i tan amarg;/ballen colors de festa/amb músiques i focs/al meu poble **Alcoi**.//Amb un **Cantó Pinyó**,//lloc de cita amb tothom;/amb el **Barranc del Cinc**/com dos braços oberts.//Allí hi ha una glorieta/que ensenyen als infants/i que els dóna cabuda/quant s'han cansat d'anar;/i els té fins que se'n van/al món millor que ens diuen;/rient pels qui li vénen,/plorant pels qui se'n van/va coneixent-t'ho tot/el meu poble **Alcoi**.

“La cançó del cansat” (Ovidi Montllor)

Em va tocar tocant **Mediterrani**.//Per barret **Pirineus**, i una llesqueta.//Per sabata **Oriola** d'estranguis.//I per cor duc a **Alcoi**, la terreta.//Per senyera, senyors, quatre barres.//Per idioma, i senyores, català.//Per condició, senyors, sense terres.//Per idea, i senyores, esquerrà.//Queda clara, per tant, per a tothom,/la meua carta de naturalesa.//No és miracle, ni és un mal son;/m'ha tocat, i és la meua feblesa.//Quede clar, també, que són covards,/tots els qui obliden les arrels.//Seran branca d'empelt en altres prats.//I en la mort, rellogats dels estels.//És ben trist encara avui parlar, /i posar al seu lloc una història. //Fins ací ens heu fet arribar. //De tan grossa raó, naix la glòria. //I torne a repetir: sóc alcoià.//Tinc senyera on blau no hi ha.//Dic ben alt que parle català.//i ho faig a la manera de **València**.

“Lo carrilet i el vapor”¹⁵ (Quico el Cèlio, el Noi i el Mut de Ferreries)

Antes la gent del **Baix Ebre**/per a poder-ne viatjar/van fer-ne un vaporet/i riu amunt van anar.//Després van fer el Carrilet/per a més poder carregar/i va ser una maravilla.//I va ser la maravilla/hasta que els el van llevar.//Lo Carrilet del **Baix Ebre**/va fer un transport molt actiu,/portant persones i bultos/igual d'hivern com d'estiu.//També ho va fer el vaporet,/hasta que el van jubilar;/allà a **Jesús i Maria**/a la punta de l'**Illà**/enganxat se va afonar.//Lo Carrilet recorria/de **Tortosa a Camp-redó**/per carrils de via estreta/i a **Amposta** feia estació.//I allà a **Jesús i Maria**/xulava amb gran emoció,/que prop n'estava la **Cava**!//Que ja arribava la **Cava**,/final de la 'trajecció'.//Los treballadors del camp/mai lo podrem oblidar/perquè ell xulava a les nou/que era l'hora d'enganxar.//També xulava a la una/quant sortíem a dinar,/i a les sis tornava a vindre,/i a les sis tornava a vindre,/que era l'hora de plegar.//A estacions i apeaderos//ell s'havia de parar,/tant en diumenges com festes/sempre et venia a buscar.//Ell mai va fer-ne cap festa,/ell sempre va treballar,/perquè la gent del **Baix Ebre**,/perquè la gent del **Baix Ebre**/ne poguessa viatjar.

15 *Es cantava i es canta* (Tubal, 1994).

“**Panxapla**”¹⁶ (Quico el Cèlio, el Noi i el Mut de Ferreries)

Ai!, escolteu, ateneu.../si a la **serra d'Alfara**/se sent encara/el soroll del trabuc/
de Panxampla/el darrer bandoler.//El seu crim primer/va ser per amor.//Diuen que el
segon/va ser per traïció.//I a partir/d'aquí,/cercat pels civils,/fugí a la muntanya/a viure
pel **Port**.//Baixava a **Roquetes**/a buscar menjar,/diners i una roba/per a passar els
hiverns./I sempre deixava/per tot senyal/tres flors a la porta/de casa d'algú.//Tres cops
va anar a **França**;s'hi va enamorar/i amb la Victorina/allí es va casar.//Però sempre
el prenien/i el feien tornar,/'pos' la seua fama/impedia amagar.//Consells i sentència
dictaren a mort/i allà a **Tarragona**/morí de genolls.//Per dues vegades /va ser afuse-
llat,/prop de sa estimada,/un mossen i els soldats.//Va anar gent de **Mora**,/**Gandesa**
i **Falset**,/de **Valls**, **Vila-Seca**,/**Tortosa** i **Montblanc**.//Per tot testament/va deixar un
retrat:/milers se'n van vendre/arreu de l'Estat.//Ai!, escolteu, ateneu,...

“**De la terra de l'Ebre (D.O.)**”¹⁷ (Quico el Cèlio, el Noi i el Mut de Ferreries)

Baixo el **Coll de Balaguer**/entre mel i gent pesquera/i, com si es tanqués el mar,/
veig la **Punta del Fangar**.//Brilla el far entre les dunes,/la primera llum del **Delta**.//
Mil ocells blancs em saluden/quan travesso les llacunes:/olor d'arròs, colors d'ai-
gua,/arbres grans i solitaris.//Al fons, la sal de la **Banya**,/des d'on la **Ràpita** canta.//
Sota el capell de **Montsià**/enfilo cap al **Marjal**,/de la vora del riu **Sénia**/veig camins
que van al sud:/les mateixes oliveres.../els mateixos garrofers.../**Ebre** amunt, ciutats
antigues,/entre torres i campanes,/guarden les pedres dels íbers,/les monedes dels
romans,/les cançons i l'art dels moros/i les cases dels cristians.//Per hortes, barrancs i
planes,/s'amaguen arbres i cases:/pobles de gent sense pressa,/que cridaam b el vent
de dalt,/que pren el sol quan treballa/i corre el bou quan hi ha festa.//Cap a les terres
de dalt/roques com les de **Benet**,/serres com les de **Cavalls** i **Pàndols**,/i un vi que
porta alegria,/inspiren pintors, artistes,/somniadors de nit i dia.//I, al mig de tot, el gran
Port/que és la muntanya més alta:/es pot veure, en dia clar,/del **Pirineu** a **Mallorca**,/el
Coll de l'Alba, **Cardó**/i tots els colors del **Delta**.//Diu que al **Tossal dels Tres Reis**,/
quan fa vent, sona una jota,/i que la canten tres veus,/tres veus que se saben entendre:/
Matarranya, **Maestrat**/i la gran terra de l'**Ebre**.//Qui és qui sap d'on vé la jota,/si
puja o baixa pel riu,/si arriba de dins del mar,/o si la cantava un moro?///Qui és qui sap
si vé del mar,/o el vent de dalt ens la porta?/Són paisatges i colors,/són pobles, cases
i pedres,/són històries i són anys,/són els hòmens i les dones.//Són sentiments, són
amors.../Són de la terra de l'**Ebre**.

16 *Es cantava i es canta* (Tubal, 1994).

17 *Vinguen quan vulguen* (Tubal, 2001).

“Verges 2007”¹⁸ (Lluís Llach)

S'està bé plegats a **Verges**/sota un cel teixit de sentiments,/els anys i acords.//
S'hi està bé perquè junts volem/fer el ritual d'un adéu d'amor.//És senzill/si jo puc,
si tu vols.//Està bé plegats a Verges.//M'has deixant encendre en el teus ulls/estels de
llum,/sols això és el que et puc donar,/tot això és el que ara me'n enduc.//Tant senzill/
si tu vols, jo sí vull.//I és tan gran, gran i màgic/quan plegats alcem el cant/i aixeca el
vol/fins al somni/d'un demà/que ara junts/només podem imaginar/però amb la certesa/
que els que arriben/les viuran.//S'està bé plegats a **Verges**.//S'està bé plegats a **Verges**/
mentre fem de les cançons i enyors/un bell camí/que si bé ens acosta a l'adéu/ha deixat
escrit en el cor:/“molta sort,/que tingueu molta sort”.//Que si bé ens acosta a l'adéu/
ha deixat escrit en el cor:/“molta sort,/que tinguem molta sort”.//S'està bé aquí junts
a **Verges**.

“Darrer diumenge d'octubre” (Al Tall)

Darrer diumenge d'octubre/el camí ja és ben sabut /eixiu a la carretera/que cal
aplegar-se al **Puig**.//**La Marina, la Ribera, l'Horta, els Ports i la Safor, Vall d'Al-**
baida i la Costera, /la Plana de Castelló, Albocàsser, Elx i Alzira, Carcaixent,
Sagunt i Alcoi, /Ontinyent, Carlet, Gandia, Almassora i Vinaròs.//El Garbí i el
Puig Campana, el Montgró i el Montcabrer, Calderona, Bèrnia, Aitana, Montot
i Benicadell.

“Farem saó”¹⁹ (La Gossa Sorda)

El tio Pep, els quintos d'**Alzira**, i els guerrers de **Moixent**,/el rat penat, el moro
Mussa, el tio Canya, i Rosario la carnissera de **La Xara**,/la dama d'**Elx**, la *delicà* de
Gandia, i el Micalet de la Seu,/la Panderola, les xicones de **Xixona**, Ramonet i uns
amics de **Barcelona**,/Tirants i Carmesines, gegants del **Romaní**.//I ara va de bo,
baixant **Penyagolosa** se sent la veu del tro: farem saó!//El Mascarat, un ciclista de
Pego i el ninot indultat,/Tombatossals, Arrancapins, Batiste Ceba, Maria Rosa i la xata
merenguera/l'home del sac, la fera ferotge, i els enfarinats,/Tirisiti, el penjat sense
fetge i Amparito la filla del metge,/Ovidis i Tereses, dimonis fumadors.//I ara va de
bo, baixant **Penyagolosa**, se sent la veu del tro: farem saó!//Farem saó que ofegue la
sequera i entre les canyes del camí rebrotaran/noves idees com llances al vent recon-
duiran la situació.//Farem saó.//I és que estic fart de sentir-te.//Retòrica, estètica, per
damunt de la mentida sols està la veritat.//Retòrica, estètica, i és que depén de qui la
diga la façana va canviant.//Rebenta la mentida quan hi ha possibilitats.//L'home del

¹⁸ *Verges 2007* (Claus Records, 2007).

¹⁹ *Saó* (Autoeditat, 2008).

sac va carregat de mala llet.//La façana, la façana, la façana va canviant.//Retòrica, estètica, per damunt de la mentida sols està la veritat.//Retòrica, estètica, i és que depén de qui la diga serà puta o capellà.//I ara va de bo, baixant **Penyagolosa** se sent la veu del tro: farem saó!//Farem saó que ofegue la sequera i entre les canyes del camí rebrotaran/noves idees com llances al vent reconduiran la situació.//Farem saó!//Farem saó que ofegue la sequera i entre les canyes del camí rebrotaran/noves idees com llances al vent reconduiran la situació.//Farem saó!

“L’u d’Aiolo”²⁰ (Pep Gimeno Botifarra)

De la flor de la farina,/de la bromera del vi,/s’ha fet quatre mocadors/Pepeta la del morquí.//Santa Anna para en **Albaida**,/sant Vicent en **Agullent**,/la Mare de Déu en **Agres**/i Sant Blai en **Bocairent**.//Sempre venies darrere/que t’ensenyara cançons/i ara que en saps de boniques/t’amagues pels carrerons.

“Malaguenya de Barxeta”²¹ (Pep Gimeno Botifarra)

Mira si he corregut terres/que he estat en **Alfarrasí**,/en **Adzaneta** i **Albaida**,/en el **Palomar** i ací.//Omplim el sarró de pa,/si vols que et guarde les cabres,/que les figues ja s’acaben/i raïm no queda un gra.//**La Llosa** i el **Genovès**,/Lloc Nou, la **Torre** i **Barxeta**,/Xàtiva, **Rotglà** i **Vallés**,/Llanera, **Vallà**²² i **Montesa**,/Alboi, **Cerdà** i **Estubeny**/la **Granja**, **Sorió** i **Torrella**.

“Jota de ronda”²³ (Pep Gimeno Botifarra)

En **Canals** a Sant Antoni/li tenen gran devoció,/li fan Parells i foguera/missa cantà i bon sermó.//Ai sisal, sisal,/al mig d’un bancal/i a la meua sogra/se li alça el brial.//Se li alça el brial,/se li alça el vestit.//Tot això qui ho paga?/El pobre marit.//En el carrer Santa Creu/diuen que no fa costera,/si la sabeu pujar bé/des de la font fins a l’era.//En **Canals** han mort un burro,/en **Montesa** l’han pelat,/en **Vallà** l’han fet a trossos,/en **Moixent** se l’han menjat.//Adéu **fonteta de Sagres**,/adéu los banquetes del riu,/adéu sombrera de l’arbre,/que bona que és en l’estiu.//Ai sisal, sisal,/al mig d’un bancal/a la meua sogra/se li alça el brial.//Se li alça el brial,/ se li alça el vestit.//Tot això qui ho paga?//El pobre marit.

20 *Si em pose a cantar cançons* (Cambra Records, 2006).

21 *Si em pose a cantar cançons* (Cambra Records, 2006).

22 Gràficament i fonèticament cal escriure i pronunciar Vallada. Ara bé, aquest poble de la Costera (País Valencià) es coneix, popularment, com a Vallà, que és, de fet, com se sol referir-s’hi la majoria de vegades.

23 *Te n cantaré més de mil* (Temps Record, 2009).

“Plany, de Salses a Guardamar”²⁴ (Esquirols)

Una cosa ens uneix ara/de **Salses a Guardamar**:/formigó, sorra i ciment,/una cinta vora el mar.//De **Colliure a Vacarella**/la claror enterbolida,/d'**Alacant a Sa Riera**/la mar resta sense vida.//De **la Garrotxa a la Segarra**/un solc i una ferida,/de **Setcases a Viella**/ s'especula sense mida.//Del **Conflent a l'Alcoià**,/de **Menorca a la Marina**/entre boscos migcremats/ja només s'alcen garrigues.//I d'**Ascó i de Vandellòs**/mil engrunes quedaran,/cap a **Amposta i Vinaròs**/el petroli a la mar sura.//A **Barcelona**, tot fum/a **Tarragona**, poca aigua,/a **Sagunt** no es veu el sol,/a **València** no pas gaire.//Una cosa ens uneix ara/de **Salses a Guardamar**...

“Tonada”²⁵ (Biel Majoral)

Per **Sa Serra** i per **Sineu**/quan jo era una tarambana,/vaig viure de bona gana/balls i sons del poble meu.//Noltros sonadors som molts/i anam tots a la una/però som tallats de lluna/i quan convé aixecam pols.//Afica el banyó Fotim,/que això ha reviscolat/i noltros hi hem posat/molta força que tenim.//Érem els amos del món,/no anàvem mai endarrere,/tan grossa era la quimera:/mal d'altri rialles són.//Cantàvem cançons de brega/com també de sentiment,/encar que ningú no ho crega/que obri bé l'enteniment.//Noltros estimam **Mallorca**,/per això cantam cançons;/molts diuen que és terra porca/i és la més guapa del món.//Per si és que no ho sabeu/convé que ho tengueu present,/si escoltau bé ho veureu/ per on viu la nostra gent:/De **Frausa a Vinilopó**,/de **Fraga** fins a **Menorca**/és la nostra nació/enc que la vulguin fer eixorca.//No sé com ni per què ho vol/que rebem una sacsada/i que sentim la ruixada/com fon la nostra suada/i ens umpl de desconsol.//No pens sinó que grinyol/mentre sembr la teva anyada/que deixares ben llaurada/amic Biel Caragol.//Ai morena!//Morena no em diguis no.//Ai morena!//Morena digue'm que sí.//Ai morena!//Viu la nostra il·lusió.//Ai morena!//Anem fent camí camí.//Noltros tenim esperances//decontinuar cantant,/que un poble que ha aguantat tant/ens fa sentir alabances.//Si no fos pels mercaders/que sols venen la cultural/és ben segur perventura/tothom hi creuria més.//Només ho fan per doblers.//Si no beses el seu sant/ diuen que ets un radical,/han perdut el seu cabal/ tota la vida llepant,/Tu, jove, tira endavant...

“Que té aquesta terra nostra”²⁶ (Biel Majoral)

Hi havia una porrassa/que congriava un albó/tan alt com el **Puig Major**/i gruixat no ho era massa,/i tenia una rabassa/com el castell d'**Alaró**.//Esponerós sí que ho era/

24 *Torna, torna Serrallonga* (Edigsa, 1980).

25 *Vou veri vou per no dormir* (Blau, 1997).

26 *Vou veri vou per no dormir* (Blau, 1997).

amb cimals que s'enfilaven/ de **Mancor** fins a **Morella**,/les branques a **Cornudella**,/ feia una ombrea de primera;/a davall tots hi becaven.//Un dia des de **Castella**/arribaren molts de senyors.//Pensaven fer-ne tions/i llavors també estelles/per llevar males idees/ d'un símbol de nació.//En nom d'**Espanya** vengueren/mil mestres per tallar-lo.//Picaren un any rodó/i encara no pogueren.//I a la fi se resolgueren/recórrer al traïdor;/en trobaren un boldrò.//Tot d'una els convenceren.//Què té aquesta terra nostra/que congria traïdors:/diputats i senadors,/hi ha mestres i professors/ i també el senyor rector/i aquests són els pitjors.//Els diuen que són senyors/i sols els tenen per mostra.//Sembren tots triats a posta.//Sempre hi ha un glosador/que cantar li ve de vena/que als joves els ensenya/l'antiga i bella cançó.//Tant és ara com abans/perquè això ja ve d'enrere/ només hi ha una senyera/dels **Països Catalans**.

“De bar en bar”²⁷ (Brams)

La mar sent nostre dringar/i les ones s'han copiat/i la marinada s'endú aquesta remor/perquè ho senti el raïm que està madurant el sol.//Terra, vent i sol i mar/i el brogit permanent del dringar dels nostres gots/veremaran el vi de la victòria/que beurem quan el plany es torni goig.//De bar en bar/de **Salses** a **Guardamar**.//Si és la Patum de **Berga**/si a **Solsona** és Carnaval,/Sant Joan a **Ciutadella**,/Ribagorça o **Alacant**.//Si és diada castellera/o si és l'Aplec dels **Ports**,/Santa Maria a **Formentera**/o Festes del Tura a **Olot**.//Si són Fires a **Girona**,/a **Banyoles** o a **Figueres**/l'Aplec del Cargol, l'Alternativa de **Manresa**.//Si són Falles, l'Aquelarre/o bé Moros i Cristians,/si és Festa del Cava a **Prades**/o avui juga la USAP.//Agafa la garrafa/que és festa major.

“Som a Girona”²⁸ (Brams)

Som a **Girona**/prop de l'**Onyar**,/no m'enamora/tant com abans,/per Sant Daniel,/la Nacional,/s'ha ben lluit/senyor Nadal.//Si N-II per Sant Daniel dimitirà/assegurava fa temps el mentider.//Si ens destrossen les contrades/alçarem les barricades./Som a mig **Segre**,/ prop de **Rialb**,/ fan una presa,/ja estem igual.//No és per **Garrigues**,/no és per **Segrià**,/és petroquímica,/ és capital.//Si fan la presa sobre una falla és igual,/ l'important són les peles de la Casa Canal.//Si ens destrossen les contrades/alçarem les barricades.//Som a **la Conca**,/prop de **Montblanc**,/porten residus/ industrials,/i porten àcids,/i porten fems,/i dimiteixen/els convergents.//Molins recorda quan vagis a cagar/aquesta merda on anirà a parar?//Si ens destrossen les contrades/alçarem les barricades.

27 *Tot és possible* (DiscMedi, 1999).

28 *Amb el rock a la faixa* (Blau, 1992).

“Vull per demà”²⁹ (Brams)

Dels ports del **Ribagorça** al cor de la **Noguera**/paro el meu cotxe i resto badant,/ les alzines que s'allumenen al capvespre/de la terra surt quelcom sobrenatural.//Lluny les mentides i els errors,/ lluny la injustícia i la por.//És l'amor qui m'empeny a estimar/la justícia que aquesta terra/ m'està demanant.//Per l'eix del **Llobregat** pujant a **Berga**,/se'm fa evident dels homes el progrés,/els boscos i els rius que abans eren nets.//Paissatge fet a clapes que ens han cremat.//Potser sí, sortim endavant.//Tots gaudim d'oportunitats.//Però mentre l'home no entengui la raó/d'estimar, l'indret on viu, al seu voltant, jo...//Seguiré lluitant enmig la fredor/com una flor que neix amb el desgel,/embriac d'amor llenço el puny al vent,/jo vull per demà la meva terra lliure!// Si heu pujat als cims pels volts de maig/i heu vist la bellesa que s'ofereix,/ heu sentit remoure els vostres endins/amb el vent que us retorna el vostre esperit.//Jo també he somniat aquesta nit/ tota la terra estés així,/homes com flors neixent arreu/sacsejats pel vent de llibertat/que els fa més dignes.//I he pensat que/seguiré lluitant enmig la fredor/ com una flor que neix amb el desgel/embriac d'amor llenço el puny al vent/ jo vull per demà la meva terra lliure!

“Brindis”³⁰ (Brams)

Brindo pel **Pedraforca**,/brindo per la Patum,/brindo per les obagues humitejades i el seu perfum.//Brindo per **Nicaragua**,/pel 25 d'Abril,/brindo pels avis i àvies que van lluitar a la Guerra Civil,/brindo pels avis i àvies que van lluitar a la Guerra Civil.//I brindarem tot maleint/la memòria de Felip V.//I brindarem tot maleint/la memòria de Felip V.//Brindo per **Formentera**,/per la plana de **Vic**.//Brindo per la collita de marihuana dels meus amics.//Pels indis de **Xiapas**,/brindo pel seu estel.//Brindo per **Cuba** lliure i pel camarada Fidel,/brindo per **Cuba** lliure i pel camarada Fidel.//I brindarem... /Brindo per les tavernes.//Brindo pels maquis vells.//Brindo pels qui desperten el tremp de la terra alçant castells.//Brindo pels grans poetes, pels últims d'anar a dormir.//Brindo per la gent del rotllo i per la mare que ens va parir.//Brindo per la gent del rotllo i per la mare que ens va parir.//I brindarem...

“Més barquets nous”³¹ (Isidor Marí)

N'ha vengut un barquet nou/tot carregat d'estisores,/per escapar-los sa llengua/a ses iaies xerradores.//N'ha vengut un barquet nou/tot carregat de pastilles,/perquè dormiguem tranquils/mentre mos desfan ses illes.//N'ha vengut un barquet nou/que

29 *Cal seguir lluitant* (Al-leluia Records, 1995).

30 *Tot és possible* (Blau, 1999).

31 *Ansa per ansa* (DiscMedi, 2006).

va carregat de tines/per poder-mos banyar es peus/quan mos fotin **ses Salines**./N'ha vengut un barquet nou/tot carregat de pastilles,/perquè dormiguem tranquils/mentre mos desfan **ses Illes**./N'ha vengut un barquet nou/tot carregat de pantalles:/tu t'hi quedes amorrat/i així t'enreden i calles./N'ha vengut un barquet nou/tot carregat de pastilles,/perquè dormiguem tranquils/mentre mos desfan ses illes./Vénen tants de barquets nous/que no queda cap amarre,/però fan ports esportius/perquè queda molta barra./N'ha vengut un barquet nou/tot carregat de pastilles,/perquè dormiguem tranquils/mentre mos desfan ses illes./Ara fan un monument/dalt de s'illa de **ses Rates**,/per tots es incompetents/que governen com pirates./N'ha vengut un barquet nou/tot carregat de pastilles,/perquè dormiguem tranquils/mentre mos desfan **ses Illes**./Van i vénen barquets nous/i dormim com ses marmotes,/i en obrir es ulls estarem/plens de merda i en pilotes.

“Des de Mallorca a l'Alguer”³² (Albert Garcia-Popular Sarda)

Des de **Mallorca** a l'**Alguer**/els mocadors dels vaixells/van saludant-se a ponent,/les oliveres al vent,/antiga boira del cel,//fent papallones de verds./Des de Mallorca a l'Alguer/la lluna diu cada nit:/“es mor la mar lentament”./El sol respon als matins:/“el foc avança roent,/per les muntanyes que veig”./Des de Mallorca a l'Alguer,/des de l'**Alcúdia** a l'**Albuixer**,/des de **Maó** a **Cadaqués**,/des de **Montgó** a **es Vedrà**,/des de **Talltendre** a **Queixans**,/de **Porquerols** a **Calp**,/des de **Mallorca** a l'**Alguer**,/des de **Dalt Vila** a **Sant Joan**,/des de **Tabarca** a **Forcall**,/de **Ciutadella** a **Llançà**,/d'**Espalmador** a **Alcanar**,/de **Torreblanca** a **Malgrat**,/des de **Mallorca** a l'**Alguer**./Vella remor de la mar:/les illes s'hi van gronxant,/i avui s'agafen les mans/des de **Mallorca** a l'**Alguer**./Els mots que canta la gent:/vives paraules que entenc,/que tots parlem es mateix.

“Des d'aquí també es veu Mallorca”³³ (Quimi Portet)

Si no hi ha boira m'enfilo als tossals/i amb els prismàtics guaito l'horitzó;/si hi ha calitja, ho he de deixar.../presenta l'aire massa opacitat./Es veu **Mallorca** des del teu costat;/siguis on siguis/no sé com t'ho fas./Canta el poeta de dolç refilar,/dóna tabarra a la humanitat;/del **Tibidabo** fins al **Matagalls**,/del **Pedraforca** fins a **Montserrat**./Es veu **Mallorca** des del teu costat;/siguis on siguis no sé com t'ho fas./**Pirineu** feréstec, que n'ets de bonic/vist des dels **Àngels** en ple mes d'abril;/però... si veus **Pamplona** des del **Canigó**, que et canviïn ràpid la medicació.

32 Enregistrada per Maria del Mar Bonet al disc *Gavines i dragons* (Ariola, 1987).

33 *Matem els dimarts i els divendres* (Música Global, 2007).

“L’Empordà”³⁴ (Sopa de Cabra)

Nascut entre **Blanes** i **Cadaqués**,/molt tocat per la tramuntana,/d’una sola cosa en pots estar segur,/com més vell més/tocat de l’ala.//Sempre deia que a la matinada/es mata-ria,/però cap al migdia anava /ben torrat.//Somriu i diu que no té pressa/ningú m’espera allà dalt/anar a l’infern no m’interessa,/és molt més bonic **l’Empordà**.//Varen passar ampolles i anys/i en Siset encara aguantava/dormint la mona a la vora del **Ter**/però ell mai no s’hi tirava.// Sempre deia que a la matinada...//I quan veig la llum de l’alba/se’m treuen les ganes de marxar/potser que avui no em suïcidi/potser ho deixi fins demà.

“Tarragona m’esborrona”³⁵ (Els Pets)

Tarragona m’esborrona,/Constantí em fa patir...//Anava cap a casa/després d’haver pencat,/hi havia un cotxe a les fosques,/hi havia un cotxe aparcad.//Si no fos perquè cada dia/me’l trobo sempre allà,/diria que és una parella/fotent-se el bacallà.// Però no ho és (no ho és), no ho és (no ho és).//Però ningú no em vol fer cas/quan els dic que la gent que hi ha allí seient/són ionquis que s’estan xutant.//**Tarragona** m’esborro-na,/Constantí em fa patir...//Sortia de la feina/i volia fer un cigaló/vaig trobar la meva penya/em vaig asseure al meu racó./Gairebé eren les dues/i el Miquel volia xapar/la nit era molt tranquil-la/quan de sobte algú va trucar.//Qui deu ser? (no ho sé), qui deu ser? (no ho sé)//Qui pot venir a molestar?//Vaig clitzar aviat que els uniformats/tenien ganes de sarau.//**Tarragona** m’esborrona,/Constantí em fa patir...//**Tarragona** m’esborrona,/Constantí em fa patir...//**Pont del Diable**, carrers de la part alta,/Fran-colí brut i encongit.//Al obrir la porta, cortines que es mouen,/quan arribes a les sis.//Camp de Mart, Petroquímica,/Turistes i Maginet./El Molí de l’Horta, el bassal, les forques,/i els pagesos mai contents.//Les voreres brutes, trepitgen les putes,/xeringues pertot arreu./Esquerres i dretes, velles pansidetes,/van a missa de deu.//Imperial Tarra-co, baixant hi ha el Serrallo,/on la gent en té un parell (de què?).//A la fresca xerrant, seguts al davant/de la plaça del castell./El Tucan, la cova, colla vella, colla jove,/les gitanes venen alls.//L’avellana baixa, homes vells amb faixa,/del defora van tornant.//Tocar ferro al balcó, lentament la pudor/atraversa la ciutat.//Mentre la rutina lentament pentina/aquest poble abandonat.//**Tarragona** m’esborrona,/Constantí em fa patir...

“Romanç del Penyal i d’Aitana”³⁶ (Paco Muñoz)

Diuen que el **Penyal d’Ifac** ahir confessà al **Montgó**:”des de fa un grapat de segles l’**Aitana** es el meu amor.//Vull que em guardes el secret que ningú es puga

34 *Sopa de cabra* (Salseta discos, 1989).

35 *Calla i Balla* (DiscMedi, 1991).

36 *Cançons de la mar en calma* (PM Produccions, 1994).

enterar/tu ja saps que el **Montcabrer** discret la vol festejar”.//Però la **serra de Bèrnia** com que és al mig ho escoltà/i envià les seus àguiles a contar-ho ençà i enllà.//Al castell de **Guadalest** també ha arribat el revolt/i en saber-ho el **Puig Campana** pregona festa major.//La notícia de les noces als peixos fa trontollar/mentre dofins i gavines s’ajunten en un abraç.//Una tonyina nerviosa a **Tabarca** s’ha acostat/i ja l’illa tremolosa li ho ha dit a **Guardamar**.//La primera lluna plena ho ha escampat per **Castelló**/i les **illes Columbretes** estan fent una cançó./**Penyagolosa** gelosa els ha dit als pelegrins/que preparen el seus cants i que es posen en camí.//Hui la serra d’**Espadà** li ha preguntat al **Garbí**:”Tu que estàs prop de València, saps qui faran de padrins?”.//La **serra de les Agulles** fa sonar el seus penyals/mentre toca la dolçaina la **muntanyeta dels Sants**.//La **Murta** i el **Sant Sofí** en veu baixa han comentat:”l’**Aitana**, poca vergonya, el **Montcabrer** s’ha deixat”.//El **Benicadell** altiu al **Montdúver** li ha xerrat:”La **serra de Mariola** fa dies que està plorant”.//El **Montcabrer** generós a tots els ha fet callar:”jo faré de testimoni i enhorabona al Penyal.”//La **Font Roja** raja alegre, canta l’aigua del **Pou Clar**/i les runes de **Montesa** al **Caroig** han informat:”Dalt l’ermita de **Santa Anna** la boda es celebrarà.//**Segaria** serà padrina i el **Maigmo** padrí formal”.//En sentir tan gran desori l’**Aitana** s’ha avergonyit/i a dalt de la **Carrasqueta** ballen un valset els pins.//Somriu també **Mariola** i oblidant-se del seu plor/diu que li durà a la núvia una corona de flors.//La mar promet estar quieta, les ones aplaudiran/ i hui a la **Mediterrània** serà nit de festa gran.

“Països Catalans”³⁷ (The Companys)

A **Tarragona** peix amb romesco i bon vi al **Priorat**,/de **Reus** el menjar blanc, les calçotades a **Valls**,/ xatonada al **Penedès**, xatonada al **Garraf**,/avellanes del **Morell** i arròs llarg del **Montsià**.//Si algun dia has pensat viure en la terra promesa,/el paradís terrenal des del mar fins a la serra,/no buscos lluny mira als voltants.//D’**Alguair** o de **Fraga** són les figues de coll de dama,/les mançanes de **Barbens** o els caragols a la llauna,/oli de **Les Garrigues**, la topina, la cassola de tros,/torrons d’**Agramunt** i també el ranxo de **Ponts**.//Si algun dia has pensat viure en la terra promesa,/el paradís terrenal, des del mar fins a la serra,/no busquis lluny mira als voltants./Cava de **Sant Sadurní**, les anxoves de l’**Escala**,/embotits de **Vic**, de **ses Illes** sobressada/i la bona paella, xe, la del **País Valencià**/i com altres teques que podria explicar.//Si algun dia has pensat viure en la terra promesa,/el paradís terrenal, des del mar fins a la serra,/no busquis lluny, mira als voltants.//Si algun dia has pensat viure en la terra promesa,/el paradís terrenal, des del mar fins a la serra,/no busquis lluny, mira als voltants,/són los **Països Catalans**.

37 Ni polític ni correcte (Picap, 2004).

“Baix Ter Montgrí”³⁸ (Sanjosex)

Hi ha una carretera/prop de **Torroella**/que quan passis per allà/no deixis de mirar./Veuràs com t'agrada/ el verd d'aquella plana,/el gris de la muntanya./Tot és molt senzill/però res hi desentona./Jo no se què té/però m'impresiona./L'altre dia anàvem/pels volts del **Montgrí**./I un que allà passava/s'acosta i em va dir:“Espatlleu les carreteres,/us coneixeu les drecceres./Pel que a mi respecta/Ja podeu fugir!”/El tio es pensava/que no érem d'aquí./Una tarda anant fent cua/cap a la platja de **Pals**/esperant per deixar el cotxe/esperant per prendre el bany./Si vols anar a **Peratallada**/val dos euros una entrada./Tot això és un rotllo/per als que som d'aquí./Volem àrea verda/al **Baix Ter Montgrí**!

No és cosa d'allargar més la llista però, d'exemples com aquests, n'hi ha moltíssims més: “De Pedreguer a la Xara” (Lluís el Sifoner), “Sabadell” i “Barcelona” i “Viatge a Montserrat” (Quimi Portet); “Tres de Pego” i “Som de la Marina” (La Gossa Sorda); “Porrera” (Lluís Llach); “Es cantava i es canta”, “Tots els colors del Delta” i “Jotes per la defensa de l'Ebre” (Quico el Cèlio, el Noi i el mut de Ferreries); “Serra de Mariola” (Paco Muñoz); “Barcelona” (Pepet i Marieta); “Tio Canya” (Al Tall); “25 d'abril” i “Visca Sant Blai de Potries” (Lluís el Sifoner); “Del Saler” i “Bolero de l'Alcúdia” (Al Tall); “La mar de Portopetro” (Quart Creixent); “Calafell” i “Perdut al mig de Sitges” (Els Pets); “Tot baixant de Collsacabra” i “Barcelona” (Esquirols); “Cabrera” i “Lluna de Formentera” (Tomeu Penya), “Romanç geogràfic del Marquesat” (Araceli Banyuls), etc.

Si guaitem al cançoner popular, aquesta llista creix inabastablement: “Jota de Llevant”, “Jota de Muro”, “Bolero de Palma”, “Bolero vell de Xàtiva”, “Mateixa d'Algaida”, “Mateixa de l'amo en Xesc de Son Cloquis”, “Copeo de Manacor”, etc. (cantades i popularitzades per Música Nostra). “Les folies”, “Romanç de Senyera”, “Jota de Xàtiva”, “La versà”, “Granaina de Montaverner”, “Nadala de Lloc Nou d'en Fenollet”, “Romanç de la Vall”, “Sant Antoni de Gavarda”, etc. (cantades i popularitzades per Pep Gimeno *Botifarra*). I, juntament amb aquestes, hi ha moltes més cançons que, parafrasejant Quico el Cèlio, el Noi i el Mut de Ferreries, es cantaven i es canten: “El barranc de l'assut”, “El tio Pep se'n va a Muro”, “La manta al coll”, “Muntanyes del canigó”, “La vall del Riu Vermell”, “La ciutat de Nàpols”, “La presó de Lleida”, “Sant Ramon de Penyafont”, “La donzella del Rosselló”, “La noia de l'Empordà”, “L'estudiant de Vic”, “Els estudiants de Tolosa”, “La dama d'Aragó”, “Les nines i els estudiants de Cervera”, “El barranc de la Morca”, “Caterina d'Alió”, “La dama de Mallorca”, etc.

³⁸ *Temps i relotge* (Bankrobber, 2007).

CONCLUSIONS

Hem reivindicat la importància de la toponímia com a branca de l'onomàstica i també la necessitat de continuar i concloure la feina dels que se n'ocupen, atès que no serveix de res normativitzar una llengua si després no s'aconsegueix de normalitzar-la, és a dir, de difondre-la perquè arribi a tots els àmbits de la societat, tant públics com privats.

Les administracions, els mitjans de comunicació i els ensenyants, com a agents de normalització lingüística, han d'abanderar aquesta tasca. Val a dir, però, que no sempre ho fan amb l'interès i l'eficiència que seria desitjable. A aquests agents hem volgut sumar-ne d'altres als quals no se'ls reconeix (ni agraeix) la repercussió de les seves accions: els músics.

Sens dubte, la música és un reflex del procés de normalització lingüística del català. Cada vegada hi ha més músics que canten en català perquè és la llengua amb què parlen, amb què escriuen, amb què juguen i amb què estimen. Consegüentment també és la llengua amb què fan cançons. Són, per tant, subjectes actius en aquest procés, és a dir, són agents de normalització lingüística.

Les cançons, al nostre parer, són molt més que combinacions de paraules i acords. Les cançons també ens permeten descobrir i (re)descobrir i (re)conèixer la nostra geografia, ja que la toponímia catalana és ben present en un bon nombre de cançons d'ahir, d'avui i de demà. Més amunt se'n recullen unes quantes, tot i que la llista de cançons que fan esment d'un poble, un riu, una vall o una muntanya de qualsevol de les contrades on se sent parlar català és molt més llarga. Són molts els catalanoparlants que, inconscientment, han conegut l'existència de molts topònims a través de les cançons. Per tant, molts de nosaltres hem viatjat per la nostra geografia a través de la música molt abans d'haver recorregut els quilòmetres que allunyen i apropen els pobles i les ciutats que s'escampen pertot arreu del territori: de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó. És per això que hem dit (i ara repetim) que els músics i cantants, com a agents de normalització lingüística, tenen una gran responsabilitat en la difusió (escrita i oral) dels topònims que conformen el nostre país.

Aquestes cançons a què hem fet esment ens permeten, doncs, viatjar pel país mentre som a casa, mentre conduïm o mentre passegem pel carrer. Ara bé, quins altres usos se'n poden fer? Aquestes cançons poden ser un material didàctic ben valuós de què poden fer ús els docents. Per tant, també són útils per a ensenyar els noms de lloc del nostre país i contribuir així a la difusió dels topònims normativitzats, defugint la influència del castellà (o del francès i l'italià, en els casos de la Catalunya Nord i l'Alguer).

Aquestes cançons també serveixen per a donar a conèixer el nostre territori a forans. De fet, alguns professors de català a l'estranger les empen, precisament, per a ensenyar llengua als seus alumnes. Però no només llengua, també literatura, història, geografia... i cultura en general. Però les cançons no són només un material didàctic adreçat a estudiants de català com a llengua estrangera. En efecte, a l'ensenyament primari i secundari (i fins i tot a l'universitari) poden utilitzar-se, també, com a recurs per a ensenyar als estudiants la toponímia catalana. Les cançons són, per tant, un material didàctic ben útil (tant en l'assignatura de llengua catalana com en d'altres) al qual els docents poden recórrer a l'hora de transmetre coneixements als seus discent.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES:

- ADELL, Joan-Elies/RADIGALES, Jaume (2009), *(Des)acords. Música i músiques als Països Catalans (1975-2009)*. Vilanova i la Geltrú: Argumenta.
- GONZÁLEZ COLLANTES, Carla (2008), *Una llengua musicada*. Palma: Documenta Balear.
- LARREULA, Enric (2001): “Ensenyament. Un àmbit lingüístic estressant per excel·lència”, dins de *Dolor de llengua*. València: 3i4.

REFERÈNCIES DISCOGRÀFIQUES:

- BIEL MAJORAL: *Vou veri vou per no dormir* (Blau, 1997).
- BRAMS: *Tot és possible* (DiscMedi, 1999).
- : *Amb el rock a la faixa* (Blau, 1992).
- : *Cal seguir lluitant* (Al·leluia Records, 1995).
- ELS PETS: *Calla i Balla* (DiscMedi, 1991).
- ESQUIROLS: *Torna, torna Serrallonga* (Edigsa, 1980).
- FELIU VENTURA: *Barricades de paper* (Propaganda pel fet!, 2003).
- : *Alfabet de futur* (Propaganda pel fet!, 2006).
- ISIDOR MARÍ: *Ansa per ansa* (DiscMedi, 2006).
- LA GOSSA SORDA: *Saó* (Autoeditat, 2008).
- LLUÍS LLACH: *Verges 2007* (Claus Produccions, 2007).
- MARIA DEL MAR BONET: *Gavines i dragons* (Ariola, 1987).
- PACO MUÑOZ: *Cançons de la mar en calma* (PM Produccions, 1994).
- OBRINT PAS: *Terra* (Propaganda pel fet!, 2002).
- : *La Flama* (Propaganda pel fet!, 2004).
- ÒSCAR BRIZ: *Asincronia* (Ventilador Music, 2008).
- OVIDI MONTLLOR: *Verí good* (Dahiz Produccions, 2000).
- PEP GIMENO BOTIFARRA: *Si em pose a cantar cançons* (Cambra Records, 2006).
- : *Te'n cantaré més de mil* (Temps Record, 2009).
- QUICO EL CÈLIO, EL NOI I EL MUT DE FERRERIES: *Es cantava i es canta* (Tubal, 1994).

—: *Vinguen quan vulguen* (Tutal, 2001).

QUIMI PORTET: *Matem els dimarts i els divendres* (Música Global, 2007).

SANJOSEX: *Temps i rellotge* (Bankrobber, 2007).

SOPA DE CABRA: *Sopa de cabra* (Salseta discos, 1989).

THE COMPANYS: *Ni polític ni correcte* (Picap, 2004).

REFERÈNCIES D'INTERNET:

CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA: *Informe sobre toponímia menor en municipis valencians* <http://cvc.gva.es/archivos/318.pdf> (Consulta: 24 de març de 2009).

GENERALITAT DE CATALUNYA: *Mots amb arrel*. <http://www.gencat.cat/toponimia/motsarrels.htm> (Consulta: 24 de març de 2009).

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: *Nomenclàtor oficial de la Toponímia Major de Catalunya*. <http://institucional2.iec.cat/gc/ViewPage.action?siteNodeId=664&languageId=1&contentId=3294> (Consulta: 24 de març de 2009).

— *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord*.
http://institucional2.iec.cat/gc/digitalAssets/9590_NomenclatorCatNord.pdf
(Consulta: 24 de març de 2009).

— *Topònims de les Illes Balears*.
http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies_en_linia&subModuleName=null&idCatalogacio=373' (Consulta: 24 de març de 2009).

— *Llista dels noms dels municipis del Principat*.
http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies_en_linia&subModuleName=null&idCatalogacio=373' (Consulta: 24 de març de 2009).

— *L'ús de l'article en els noms de les comarques del Principat*.
http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies_en_linia&subModuleName=null&idCatalogacio=373' (Consulta: 24 de març de 2009).

— *Sobre toponímia*. http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies_en_linia&subModuleName=null&idCatalogacio=377' (Consulta: 24 de març de 2009).

— *Addicions i esmenes a la "Llista dels noms dels municipis del Principat"*.
http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=monografies_en_linia&subModuleName=null&idCatalogacio=376' (Consulta: 24 de març de 2009).

VILAWEB: *"Mots amb arrel": una exposició sobre els noms de lloc*.
<http://www.vilaweb.cat/www/diariescola/noticia?id=968658> (Consulta: 24 de març de 2009).